

KASPER OLSEN & ANDERS RAAHAUGE:

SERRES - EN FILOSOF PÅ GYNGENDE GRUND

I anledning af en oversættelse: introduktion til Michel Serres: "Genèse"

-2. Gennem strømmen

Med Michel Serres "Genese" fra 1981 (dansk oversættelse v. Per Aage Brandt, Forlaget Sjakalen, dec. 1983) foreligger noget nu om dage så sjældent som en udfoldet filosofisk arbejdstese, en parentes i Serres analytiske forfatterskab, der redegør for analytikkens reflektoriske bagland. Nogen metodisk fremstillet systematik er der dog langt fra tale om. Det serreske tunnelarbejde, muldvarpevirksomheden i de blakkede og utematiserede områder mellem diskursernes hovedveje, er netop en aktivitet der må foregå uden så megen oppakning, at den mobilitet, som er pointen, går tabt. Et flanerende brydningsarbejde med nogle få stykker håndværktøj til at kunne oprette uventede interdependenser mellem de mastodontiske hovedstrømme, som i deres vælde kun reflekterer sig selv. Serres er det porøse filosof, den der arbejder mod lethed og det luftigt gennemstrømmelige, medens alle andre akademisk tilstræber det kompaktes lokale selvimmunisering. Videnskabsmanden vil give sit arbejde tyngde, og den diskursive vægtforøgelse består i en sammensnøring af den fagdisciplinære tale, en stigning i vægtfylde ved afklippingen af alle flagrende ender og ved, i introvert indædthed, gennem serier af forbehold og ædruelige reverenser til fagtraditionens decorum, at lægge sin egen, litanisk messende, bestandigt i samme retning voksende tekst hen som endnu en stav i traditionens fasces-bundt. En deponering i den fasceslignende institutionelle reaktorkerne, af endnu en uranstav - med et fast, på stedet ulmendende fag til følge, summende af en diskurs så monotont indavlende, at kerne nedsmelter og baner sig vej ned i jordens mørke. Blåhvidt lysende, gnavent mod den universitære atomkirkegård, historiens afdeling for videnskabelige kuriositeter, som lader sig opsøge som arkiv, men hvis akters strålingstal er støt faldende.

Det interessante, i Serres' øjne, er det, der sker mellem de låste diskursers slagte veje, i et "mellems" tågede grænseområde. De gældende videnskabelige diskursers afsnøren sig, som neg, i følge deres egne, interne

metodiks lovgivning, afsætter rigide profileringer. Der opstår et såre veldefineret ude/inde, idet de enkelte diskurser afstikker deres genstandsområder, og de vil derfor bestandig møde fænomener, de ikke kan beflitte sig med. De må enten overses eller, hvis den pågældende diskurs har universalistiske ambitioner, de må indlemmes i systematikken gennem vold. De faste diskursers ordningsdeliristiske attitude til det uoverskuelige andet, alt det endnu naturvidenskabeligt uklassificerede eller det historiefilosofisk usystematiserede etc., rengøringsvanviddets had til alt det, der ligger og flyder, betyder at alt, hvad der kommer under falkeblirket, subsumeres under en enheds emblem. På den måde kommer de knæsatte diskurser til at ramme pæle ned, der afstikker erkendelsesparceller. Sådanne segmenter er en økonomisk mellemstørrelse, for store til at ville befatte sig seriøst med det allermindste, det oversete lokale, og, i kraft af de ortodokst selvoprettede skarpe grænser, for begrænsede til at kunne honorere de egne universalitetsprætentioner. Ifølge Serres er vores adkomst til det partikulære blokeret af hadet til det endnu usystematiserede: tendensen til at betragte det heterogene som det *endnu ikke* homogeniserede og diagnosticeringen af en mangfoldighed som en semi-væren. For at oprette vidensensembler må man derfor benytte sig af induktionens forgrovelse. Det lokale globaliseres. Omvendt har man også afskåret sig fra at kunne tænke universelt - på anden måde end gennem adderingens princip, oppustningen af de egne, velordnede ensembler til de fylder hele horisonten. Serres intention er det, både at befatte sig med det partikulære *som* lokalitet og, gennem ophævelsen af koncepternes markante parenteser, syntesernes sammeqføjninger, at reflektere over det, der ligner et fuldt spektrum. Ikke forstået som begrebslig ensartet totalitet: her er tale om en tænkning, der på inspirerende vis kan bakse med generelle, "metafysiske" spekulationer, fordi generaliteten behandles som irreduktibel. Altså netop ikke den klassiske universalistiske tænkning, der, fuldt udfoldet, *ved alt*, men en tænkning som, i og med den ikke tager livtag på liv og død med det genstridige heterogene, har overskud til at tematisere sin egen ikke-viden. Serres tænkning skyr ikke det element af fikтивitet, som nødvendigvis er virksomt i enhver teoretisk tekst, og kan derfor spille sublimt på fiktionen. Det mangfoldige er ikke et område, som en voksende viden gradvist skal oversvømme, i en afhyllende, af-fiktiviserende proces, og derfor lader der sig tænke i tanker, som ikke er paranoiske, hvert øjeblik frygtende tilbagefaldet i fiktionens malende kværn, tanker uden hastværk. Ikke på vej noget bestemt sted hen og ik-

ke på vej væk fra den buldren, der stiger op fra et usystemiseret kaos, men tværtimod dykkende ned i og stigende op fra dette kaos - i "Genese" rytmisk angivet ved bestandige markeringer af en begynden forfra. Gang på gang sættes der atter ud fra udgangspunktet, hver gang med en lille drejning af problematikken. Idet projektet ikke er at omdanne en baggrundsbuldren til metrisk velordnet musik, lader denne sig aflytte og beskrive som den kakofoni den er.

For rationalismens mange skoler er det forståelig sød musik, og det stiger op fra dens egen diskurs' mainstream, der hvor den er mest identisk med sig selv og klarest, incestuøst autokoderende, sætter sit reelle i egne termer. Mislydende dannes da i diskursens periferi, ude ved strøm-mens bredder. Der opstår, midt i den smægtende musik, polytonalitet og polyrytmik, dér opløses akkordernes harmoniske forløb. Andre diskurser danner floder, med deres egne harmoniske systemer. Serres pendler da imellem deres netværk, i grænsernes blanding af det samme og det andet. På den måde bliver "Genese" en slags inverteret ontologi, en slags "seriel" ontologi, der ikke angår betydningernes enestående Udspring og skjulte harmoni, som dette fælles udsprings modersmærke, men derimod deres uoverskuelige og tumultuariske overdådighed af kilder. Der opereres med serier af udspring, og en heraf følgende betydningernes dissonans, i larmende og tilfældige sammenstød, som bliver deres død eller deres samordning for en tid i en unison redundans, en momentan velordnethed som da bliver denne diskurs' guldalder. Labile havstrømme i et malende hav.

-2. I hvirvlen

I tænkningen af dette bredt udfoldede felt, bliver det lokalt ensemblernes konturer der tiltrækker sig opmærksomhed. I deres flossede omrids danner sig, som flydene grænse mod det andet, kommunikationens mulighed. I en diskurs' centrum ligger et ekko fordybet i samtale med sig selv. Interferensens gennemslag i kanten slår den breche, som kan lade ting og sager ske. Gnister kan springe mellem ubeslægtede vidensområder.

Som pontifex søger Serres at lave overledninger og må derfor selv være blank og tomt. Målet er at undslippe kampen om en videnskabelig niche, hvor man velinstalleret håber at kunne undgå larmen og fluktuationerne, de steder hvorfra Loven i teorien udøves - så længe man får lov at sidde

der. Serres forsøger at stille sig på hvidhedens årvågne og dynamiske position, den hvidhed som er det virtuelle, det endnu udfyldte, men muligvis potentialitet. Ren kapacitet over for larmens sorthed. I det grå herimellem har teksten været, determineret og derfor ikke længere hvid, kommunikerende og derfor ikke kaotisk sort.

Den poetiske og fragmenterede, særegnet redundante og dog transparent abstrakte tekst "Genese", fremstår som en tømning, en afrensning som en svamp der fremskaffer den tabula rasa som både forfatter og læser med regelmæssige mellemrum trænger til. "Jeg tænker, altså er jeg ingen" hedder det. Som den skøge ved gadekrydset, som tankerne kan betjene sig af, er en metafor i "Genese". Hvis som danseren, den tavse der gennemspiller en koreografi, som ingen sandhed har på hjerte, men som alligevel, gennem sine trin, pludselig har tegnet et mønster, har ladet forbigående spor fremstå et begunstiget øjeblik.

"Danseren som tænkeren, er en retningspil mod andetstedet. Han gør noget andet synligt, han får det til at blive til, han får en fraværende verden til at stige frem". (p. 73)

Ved størkningen dannes begrebet, repræsentationen, magten. I opblødningen lader intensiteter af hvidt lys flygtige nye figurer danse. De vil da muligvis kunne fæstnes og stå, indtil de er blevet banale. Da bør konfigurationens død ikke udløse hektiske teoretiske genoplivningsforsøg, men netop et kig op fra det udtørrede flodleje. F.ex. efter denne ombrydningsbestræbelser som de, der udøves af Serres.

0. Sargossohavet

Den amerikanske sprogforsker Fillmore forestillede sig engang en flaskepost med en meddelelse, der omtrent lød som følger:

"Mød mig her i morgen på samme tid, med en pind af denne størrelse i hånden".

Fillmore gjorde opmærksom på, at det var denne texts extreme mangel på "forankring", som gjorde den ligeså tom for indhold som flasken, hvori den var lagt. Til benefice for den, der på trods af denne lingvistiske forklaring ikke har kunnet lade være med at spekulere på dette mødesteds beliggenhed, har Serres imidlertid uventet nu løftet sløret for denne hemmelighed. Mødestedet er netop dér, hvor læseren møder forfatteren til "Ge-

nese", idet bogen åbnes med følgende lille "korte fortælling" på bogens allerførste side:

Da jeg den sommer sejlede omkring under en blændende klar himmel og dovent drev under solen og med vinden, befandt jeg mig en skønne morgen, midt i Sargassohavets døde og grønne vande, på et mærkeligt sted, hvor det tidlige morgenlys glitrede vildt i millioner af små blinkende skår i alle former og farver. Jeg satte sejl og så til min forbløffelse et felt på omkring hundrede hektarer helt opfyldt af dansende flasker. Der var en usigelig mængde af dem. Hver eneste indeholdt uden tvivl sin særlige besked, hver havde sin særlige vægt og sin lille bølgebevægelse, tynget som den var af muslinger og småsten, hver bar på sit håb og sin fortvivlelse. Vindenes sammenrend havde ført dem alle herhen, fra nær og fjern, fra tusinde forskellige positioner. Deres regelmæssige, tilfældige sammenstød frembragte en øredøvende, kakofonisk ringen. Denne lyd steg mod himlen, bredte sig mod horisonten, den fyldte rummet med rus.

Den følgende nat bragte en vældig klump sargassotang mig i havsnød. Og jeg var på nippet til at gå ned. Hurtigt bandt jeg en flåde af nogle flasker, de tjente både som flydere og som vandbeholdere, og således vendte jeg hjem til Bordeaux.

(overs. Per Aage Brandt)

1. Under vandet

Det er en af sprogets utallige små umuligheder, at vi taler om at være "under vandet" eller "under havet", og dermed ikke virkelig mener "under havet", men derimod blot "under havets overflade". Under havet kan man ikke være; det er umuligt. Derfor er der heller ingen, der drømmer om at tage udtrykket bogstaveligt: i kommunikationens rum, hvor kun det mulige kan komme på tale, forstår vi altid, hvad vi mener, - om det så skal ske på trods af, på tværs af eller stik imod ordlyden. At være "under" vandet "kan" kun betyde det mulige: at være *i* vandet. Tager du talen på ordet og lader den betyde det umulige, som den siger, gør du blot dig selv umulig.

Dog, Serres kan siges at drømme om det umulige: hvad han beretter at

have set på havet, på havets overflade, er og bliver kun et billede på, hvad han drømmer om og som ikke kan tænkes andetsteds end i havets dyb, i dets bund og grund (*fond*). Der kan man tænke sig den dybeste transcendens, eller rettere: *subscendens*. Der, hvor man ikke kan være, dér går væren til grunde, dér er værens grund.

Denne *subscendens* kalder Serres: *noise*. *Noise* er et oldfransk ord, der nærmest kan oversættes med "tumult". Heri ligger både lyd: støj, alarm (eng. *noise*) og bevægelse: rørelse, oprør, ufred - også og ikke mindst mellem mennesker. Men etymologisk viser ordet tilbage til havet: *nausea* er fortumlethed, svimmelhed, kvalme, *søsyge*.

Støjen, tumulten, siger Serres, er måske værens væren: "Grundens støj er måske værens grund" (p. 32). I forhold til denne *subscendente* uorden er ethvert fænomen kun overflade. Ethvert fænomen, ethvert objekt - af en hvilken som helst "orden" - har måttet lægge den støj bag sig eller under sig, som den i bund og grund skylder sin væren. (Det gælder også "støjen" som objekt for informationsteori, akustisk, astrofysik etc., der altid ser støjen som baggrundsstøj, dvs. som sekundær i forhold til en primær objektal orden). Støjen selv er derimod et umuligt objekt.

Og dog taler Serres om støjen som et nyt objekt for filosofien. Hvorledes er det muligt? I indledningen til "Genèse" nævner Serres selv skyen, flammen, den flossede mængde som objekter, han tidligere har interesseret sig for, men som dog stadig var *billeder*, der underordnede mangfoldigheden en énhed, omend en aldrig så fluktuerende. Heraf forstår man, hvordan støjen skiller sig ud som et "nyt" objekt, og hvilken glidning der, metafysisk, betinger, at den alligevel kan tænkes som "objekt": støjen skal i en eller anden forstand tænkes "bag" billedet.

Støjen unddrager sig billedets indramning, den unddrager sig énheden som objekt for *hørelsen*. Serres' skift af objekt er altså ikke tænkeligt uden et skift i "æstetik", i "sanseregister". Synet sætter énhed, - så langt øjet rækker. I klart vejr rækker det til horisonten, i klart vand rækker det til bunden. Øjet kan altid overskue en mængde, også selvom den er uendelig, selvom den ikke kan tælles (jvfr. de talløse dansende flasker). Rummet behersker tiden, forsåvidt. Øret, derimod kan ikke høre sig over det endeløse. En støj, der aldrig hører op (urets tikken, trafik, vindens susen, pulsslaget) er vi ganske vist tilbøjelige til at "over-høre"; men

det betyder netop ikke at indordne den under en "overskuelig" fænomenal énhed, men derimod at lade den synke ned under det fænomenales bundgrænse, ned i subscendensen.

Subscendensen er imidlertid ikke utænkkelig. Men kan den uden videre tænkes som sådan, eller fordres det, at man i det mindste sætter af fra et billede, et synsfelt? Serres tager afsæt fra overfladen. Og dykker.

2. På overfladen

Serres fylder sin text med drømme, myter, fortællinger: lutter billeder. Hvad er da et billede, hvorved adskiller det sig fra det originale? Ved redundans, ved omsvøb. Billedet er visualiseret støj: det dækker over, svøber sig om, tilslører sandheden. Men kun den naiveste (den groveste, den mest barbariske, den mest voldelige) metafysik kan tro, at en tilsløring uden videre muliggør en afsløring. Billedet sætter ikke et forhold mellem noget, der kan ses, og noget andet, der også kan ses, hvis man river sløret bort eller flænger lærredet. Billedet sætter tværtimod et forhold mellem noget synligt og noget *hørligt*: billedet taler og lader høre og forstå (*entendre*). En maske er tilsvarende ikke et dække for et ansigt, men det hvorigennem lyden passerer (lat. *per-sona*).

Bag masken findes den nøgne krop, den u-mærkede, endnu ikke karakterbærende krop, den krop der endnu rummer alle muligheder, som ikke er bestemt til at foretrække én bevægelse fremfor en anden. Serres kalder denne krop: danseren. Danseren er nøgen, ubeskrevet, en *hvid* mangfoldighed af muligheder, uprøvede.

Men danserens dans er tumult, kaos, redundans: en *sort* mangfoldighed af muligheder, prøvede alle.

Overfladen frembyder begge disse aspekter af uorden. Men de lader sig ikke skille ud som objekter for en eidetisk skuen, hver for sig. De glider uophørligt (men ikke uhørligt) over i hinanden "under" overfladen. Hvad vi af og til får øje på og genkender som objekter, er forbigående stabile formationer, *turbulenser*, som en malstrøm, en røgring, en bisværme. Heller ikke menneskenes samfund er andet og mere end de forbipasserendes forbigående sammenstimlen omkring et tilfældigt offer for tumulten, trafikken.

Men der er altså differenser i støjen, forskelle som kan fortættes og fremstå som skel, som væsentlige og distinkte træk, der adskiller og udskiller objekterne. Støjens filosofi forklarer objekternes filosofi, skønt det omvendte ikke er muligt. Men måske er objekterne fælder, som klapper og ikke tillader en tilbagevenden til ubestemtheden?

3. På begge sider

Der er den hvide støj: den rene, den jomfruelige mulighed, som er "for lidt" til at være et objekt.

Der er den sorte støj: tumulten, foreningen af *alt muligt* på én gang, den sorte støj, som er "for meget" til at være et objekt.

Serres viser, at den sorte og den hvide støj er komplementære:

"De er ikke indbyrdes modsætninger, som det kontinuerte og det diskrete; de er begge to ender og mål, de er begge to muligheder, kilder" (p. 68f.)

Det sorte og det hvides komplementaritet er det, som muliggør *tiden*. Barnet er nøgent, hvidt, rummende alle muligheder; oldingen er mærket, formærket, furet, prøvet, bærer af sin histories uendelige mangfoldighed. Men også omvendt: barnet er gammelt, bærer af hele artens historie, mærket af alle artens prøvelser; oldingen er renset, sublimeret, sublim, på tærskelen til evigheden.

Der skal altså ikke "vælges": støjen er på begge sider; støjens filosof må være på begge sider, sort og hvid. Støjens filosofi bliver således dilemmatisk.

Og dog er der en netop mærkbar tone i bogen, en støj midt i støjen, en tendens som sniger sig ind kun for straks efter atter at trække sig ud: den sorte støj synes af og til at blive "for meget"; den hvide synes til gengæld at være for svag, den påkalder sig filosofiens sympati. Problemet er, at filosofen bliver vidne til den sociale *noise*, hvor den sorte mangfoldighed er massen, den oprørte hob, der fylder gaderne med sit blinde had ("la foule se rue"): pogromernes "subjekt"; mens den hvide er den nøgne, ene, magtesløse: offeret, pogromernes "objekt".

Denne *orden* (sort støj *versus* hvis støj), som næsten umærkeligt afsætter sig i uordenen, er synets tilbagevendende i Serres' tænkning. Synet som mareridtsvision, men kun alt for virkelig. Det er den kristne kulturfilosof René Girard, der fører Serres i denne retning; men logikken er mere fundamental: i det øjeblik, vi kan se og vise, at historien er grundlagt ved en forbrydelse, *kan vi ikke lukke øjnene* for denne forbrydelse. Vi kan ikke blot vende øret (det døve) til ofrenes klare og distinkte skrig. Vi kan ikke lade ofrene blive glemt.

I det øjeblik glemmer vi, at glemslen er på støjens side(r): den hvide, *tabula rasa*, som rummer alt, har glemt alt; den sorte, som bærer alle spor, har netop derfor også glemt alt. I Serres' senere bog "Rome. Le livre des fondations" er Forum Romanum billede på den sorte mangfoldighed: *ikhnografi*en, fodsporenes skrift, som er den eneste, der kan hævde at bære *hele* Roms historie, men som er ulæselig. Tiden sletter alle spor, - med nye spor.

Støjens "subjektive korrelat" er *angsten*. Men angsten er på begge sider: den sorte masse bærer på angsten ikke mindre end det hvide offer. Ofringens "mening" er netop overvindelsen af angsten, overdøvelsen af støjen. Men overvindes angsten, overdøves støjen? Nej; thi støjen er stærkere, den overgår selv den mest brutalt etablerede orden.

Pogromens logik er, at man må tage parti for at komme angsten (i praksis: offeret) til livs. At tage parti er at gen-tage pogromens logik. Men at tage parti er umuligt. Støjen er på begge sider. Serres kunne ikke tage parti, selvom han ville. Ordenen er umulig. Men Serres kan heller ikke helt undgå at tage parti (og det ved han): en ren, en lydefri repræsentation af støjen er umulig. Og af samme grund. Filosofen kan kun give lyd fra sig, lade høre, lade tænke.

4. I dybet.

Det gælder om at tænke et nyt objekt. De indo-europæiske kulturers tredeling (efter Georges Dumézil): religion, krigsvæsen, økonomi, har afsat sine objekter: fetich, våben, vare; men de er alle enten for-tænkte eller - værre endnu - for-gjorte, dvs. virkeliggjorte i alt for høj grad, i alt for blændende renhed. Et nyt objekt er den eneste mulige løsning; et nyt objekt er løsenet. Mangfoldigheden som objekt vil til gengæld kalde

filosofien - eller som Serres også siger: videnskaben; thi også videnskaben er blevet fetich, våben, vare - tilbage fra sit exil. Den nøgne tanke overfor det ubestemte objekt.

Eller rettere: den nøgne tanke *i* sit egentlige element, *i* mangfoldigheden, *i* det muliges ubegrænsethed. Det nye objekt er for det første ikke et objekt (og end ikke et nyt!) men for det andet og fremfor alt er det ikke noget, tanken nu skal anstrenge sig for at "trænge ind i". Serres henleder ikke vor opmærksomhed på det vanskelige, det alvorlige, det "komplicerede". Det ville være det overflødigste af alt: komplicerede sager sidder vi allerede "i" til overmål. Politik, sexualitet, krig og fred er komplicerede sager, som kræver en overmenneskelig anstrengelse, fordybelse, fokusering, koncentration for at forklares og red(d)es ud. Ingen kan gøre dette; men alle pålægges at gøre det. Alle forventes at gøre alt, ofre alt, for at bringe orden i disse sager. Alle er ansvarlige: det er pogromens logik påny.

Men filosofiens objekt er ikke det "komplicerede", og filosofi er ikke hovedpine, men svimmelhed. Filosofiens sag er snarere det "ex-plicerede", det ud over alle grænser udfoldede. For hver fokusering, for hver udradning og udradning af det uvedkommende, passerer utallige verdener ubemærket forbi. Heri boltrer filosofien sig, i et utal af muligheder. "Genèse" er en mulig bog, ikke en nødvendig bog. Serres kunne skrive tusind andre bøger (og er ikke utilbøjelig til at gøre det); det vil alle være bøger, der ikke så meget er *om* mangfoldigheden som de selv er en *del* af den. Der er i virkeligheden ikke noget sted over, under, foran, bagved eller omkring det mulige. Alt, som er, er muligt. Alt er muligt, på sin vis. Derfor er der en fremtid, men ingen sikkerhed. En tænken, men ingen vished. En tid, men ingen nødvendighed.